

Záver: Odpoveďou na otázku používateľky jazyka je konštatovanie, že obe podoby *komplexita* aj *komplexnosť* možno akceptovať ako spisovné a je len na autorovi, ktorú sa vzhľadom na kontext rozhodne uprednostníť. Výraz *komplexita* sa neodporúča používať. V prípade radu variantov odvodených od prídavného mena *špecifický* sú najfrekvencovanejšie podoby *špecifickosť* a *špecifita*, resp. *špecifika*. Varianty *senzitivita* a *senzitivnosť* sa pokladajú za významovo aj štylisticky rovnocenné a je takisto na autorovi textu, ktorý si vyberie.

LITERATÚRA

HORECKÝ, Ján – BUZÁSSYOVÁ, Klára – BOSÁK, Ján a kol. Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 1989. 438 s. ISBN 80-224-0047-5.

Krátky slovník slovenského jazyka. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj. 4., dopl. a upr. vyd. Bratislava: Veda 2003. 985 s. ISBN 80-224-0750-XSSJ.

Slovník slovenského jazyka. I. A – K. Red. Š. Peciar. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1959. 815 s.

Slovník slovenského jazyka. IV. S – U. Red. Š. Peciar. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1964. 760 s.

Slovník súčasného slovenského jazyka. H – L. Ved. red. A. Jarošová – K. Buzássyová. Bratislava: Veda 2011. 1 087 s. ISBN 978-80-224-1172-1.

ŠALING, Samo – IVANOVÁ-ŠALINGOVÁ, Mária – MANÍKOVÁ, Zuzana: Veľký slovník cudzích slov. 5. vyd. Banská Bystrica: Tlačiarne BB 2008. 1184 s. ISBN 978-80-89123-07-0.

Je priezvisko Kundek hanlivé?

IVETA VALENTOVÁ

Jazykovedný ústav E. Štúra SAV, v. v. i.

Priezvisko *Kundek* má na Slovensku približne 63 rodín¹ v 14 lokalitách, najmä v okrese Spišská Nová Ves, a z toho až 34 rodín v dedine Široké (Đurčo a kol., 1998), ktorá sa nachádza na západ od Prešova. Možno preto uvažovať, že by mohla byť pre toto priezvisko domovskou obcou, t. j. že

Príspevok bol vypracovaný v rámci vedeckého grantu VEGA č. 2/0026/24 Lexika slovenských terénnych názvov – 2. časť.

¹ Počet rodín je len približný podľa počtu mužských nositeľov priezviska v r. 1995.

vzniklo práve v nej a odtiaľ sa rozšírilo do okolitých lokalít. Pre územie Spiša je charakteristická nemecká kolonizácia, ktorá mala zásadný vplyv aj na vznik a vývoj priezvisk v tejto oblasti. Nemožno zabudnúť na blízkosť Poľska a pôsobenie češtiny v predpisovnom období slovenského jazyka.

Vo všeobecnosti sa priezviská so základom *Kund-* vysvetľujú z osobného mena *Kunrát* s variantom *Konrád* (Beneš, 2020, s. 135; Moldanová, 2015, s. 99). Ide o nemecké rodné meno zo staronemeckého zloženého osobného mena *Kuonrat* (starohornonemecké *kuoni* = odvážny, smelý + *rât* = radca) s významom „odvážny, smelý radca“ (porov. Majtán, 1998, s. 149; Knappová, 2017, s. 232; Moldanová, 2015, s. 90). Populárne bolo hlavne v stredoveku a ako rodné (krstné) meno sa adaptovalo do rôznych jazykov. Jeho slovenská, česká, ale napr. aj maďarská podoba je *Konrád*, pričom v maďarčine sa zaužívala aj podoba *Kunó*, v nemčine, bulharčine či poľštine sa používa variant *Konrad*, v nemčine z pravopísnej (grafickej) stránky aj *Conrad* a za oficiálne neutrálne mená sa už pokladajú skrátené podoby *Kurt*, *Kunz* [Kunc]. Do španielčiny sa dané meno adaptovalo ako *Conrado*, do taliančiny *Corrado* atď. Z tohto mena a jeho variantov a skrátených podôb sa odvodzujú priezviská ako *Konrád*, *Konrát*, *Konráth*, *Kunrát*, *Konradi*, *Konrády* (koncové *-i*, *-y* je z latinského genitívu), *Kondr*, *Konderka*, *Kondryk*, *Kondrys*, *Kondek*, *Konar*, *Konáš*, *Konuš*, *Konušík*, *Kondl*, *Kund*, *Kunt*, *Kunta*, *Kunte*, *Kohn*, *Konn*, *Konar*, *Konnar*, *Kuňák*, *Kuneš*, *Kuník*, *Kunc*, *Kunčík*, *Kunček*, *Kunca*, *Kuncel*, *Kincl*, *Kincel* a pod., pričom z podoby s hláskovým variantom *u* a vkladným *d* vznikli napríklad aj priezviská ako *Kundrát*, *Kundra*, *Kundráč*, *Kundrák*, *Kundrata*, *Kundrátek*, *Kundrlik* i priezvisko známeho českého spisovateľa Milana *Kunderu* (Beneš, 2020; s. 135, Moldanová, 2015, s. 90, 99).

Prípona *-ek* v priezviskách zvyčajne poukazuje na príbuzenský vzťah k otcovi a na západoslovenský alebo východoslovenský pôvod (Majtán, 2014, s. 25, 45). Takto sa tvorili priezviská najmä z rozličných podôb rodných (krstných) mien otcov, napr. *Janek*, *Jurek*, *Markusek*, *Michálek*, *Ondrek*, *Peterek*, *Šimonek*, *Štefánek*, *Urbánek*, *Vojtek*. Vznikali tiež z prímien otcov, ktoré mohli mať rôzne iné motivácie, alebo priamo napr. z názvu zamestnania otca, ktorý sa nemusel ešte používať ako prímeno (napr. *Kuchárek*, *Pekárek* – syn *kuchára/Kuchára*, *pekára/Pekára*), či z jeho spoločenského postavenia (*Zemánek* – syn *zemaná/Zemana*) a pod.

Na Slovensku sa priezvisko *Kund* dnes už nevyskytuje, ojedinelé je priezvisko *Kunt* (len 5 rodín, z toho 3 na východnom Slovensku). Zriedkavejšie je tiež priezvisko *Kunda* (48 rodín najmä v okr. Trenčín a na východnom Slovensku), ktoré má rovnako východisko v mene *Kunrát*. J. Svoboda (1962, s. 166) zaradil meno *Kunda* k staročeským menám, ktoré vznikli z cudzích mien príponou *-da* ako *Janda, Jirda, Jurda, Karda, Kolda, Jenda* (porov. aj české novšie domáce mená *Jenda, Jarda, Tonda*), pričom predpokladal, že rozšírenie tejto prípony podporovalo meno *Benda* (od *Benedikt*). Možno preto povedať, že z otcovského mena alebo prímena *Kund, Kunt* či *Kunda*, ktoré vznikli z podoby nemeckého mena *Kunrād*, resp. *Kundrát* sa synovskou príponou *-ek* tvorilo aj priezvisko *Kundek*. Z variantov s hláskou *o* sa zase tvorilo priezvisko *Kondek*. Z hľadiska takéhoto pôvodu nielen priezvisko *Kundek*, ale aj ostatné priezviská s rovnakým základom možno chápať ako neutrálne, bezpríznačné, t. j. bez príznaku hanlivosti.

Niektoré z uvedených priezvisk mohli mať však aj inú motiváciu. Napríklad priezvisko *Konáš* mohlo vzniknúť pôvodne ako prezývka alebo ako priezvisko podľa zamestnania z apelatíva *kôň*, resp. z jeho nárečovej podoby či grafického zápisu bez diakritiky. Priezviská *Kuneš, Kuník* zase môžu súvisieť aj so slovom *kuna*. Podľa D. Moldanovej (2015, s. 99 – 100) priezviská ako *Kundt, Kunta, Kunte, Kuntoš* mohli byť okrem mena *Kunrād* motivované aj českým apelatívom nemeckého pôvodu *kunt*, ktoré okrem významu „zákazník“ označovalo aj ľstivého, prefikaného, resp. vypočítavého človeka – porov. aj nemecké slovo *Kunde*, ktoré má dnes niekoľko významov: „zákazník“, hovorovo, často v pejoratívnom zmysle „chlapík“ a „tulák, bezočivý, nebezpečný človek“, homonymné slovo *Kunde* má význam „správa, zvesť, novina“, sloveso *kund* má význam „oznámiť, zverejniť“, ako adjektívum znamená „známy, zjavný“ (Nemecko-slovenský slovník, s. 408). Slovo *kund* s významom „zákazník“ sa vyskytovalo aj v staršej slovenčine, porov. doklad z r. 1797: „kunt, z nemeckeho ssslova Kund, sse gmenuge ten, ktery netčo pracowati dal“ (Historický slovník slovenského jazyka II, K – N, s. 161).

Zo slovenských nárečí sú známe slová rôzneho pôvodu *kundras, kundráš, kundiš, kundis, kundrák, kuneráš, kuniar, kunier, kunír*, na východnom Slovensku *kundys* s významom „kanec, samec na plemeno“, *kundrláč* „plemeno dolnozemských ošípaných“, *kundra* „slina“, *kundol* „mračno pra-

chu, dymu“, slovesá *kundit' sa* „parit' sa, kúdolit' sa“, *kundrit' sa* „dymit' sa“, *kundrovat'* „rozhadzovat', rozmetávat“, prídavné mená *kundravý* „chlpatý“, *kundrlatý* „zvlnený, vlnistý“ (K. Káral – M. Káral, 1923, s. 284; Slovník slovenských nárečí I, A – K, s. 908). Nemožno preto vylúčiť, že by mohli mať súvis aj so vznikom niektorých priezvisk so základom *Kund-*.

Poľské priezviská ako *Kund*, *Kundt*, *Kunde*, *Kunda*, *Kuńda*, *Kundak*, *Kundas*, *Kundus*, *Kundo*, *Kundyś* a pod. K. Rymut (s. 490 – 491) vysvetlil z poľského nárečového slova *kunda* s významom „hultaj, kobieciarz“ (= darebák, sukničkář), pravdepodobne rovnakého pôvodu ako české apelatívum *kunt*, ktoré podľa V. Machka (1968, s. 307) vzniklo z nem. *Kunde* s významom „zákazník“, pričom druhý význam „ľstivý, prefíkaný človek, darebák“ vznikol z toho, že *Kunde* (doslova = známosť, od *kennen*) bolo kamarátske oslovenie medzi nemeckými tulákmi a potulnými tovarišmi. Aj nový Internetowy słownik nazwisk w Polsce vysvetľuje pôvod priezviska *Kunda* buď z apelatíva *konda*, *kunda* s uvedeným významom „hultaj, kobieciarz“, prípadne s významami „łazik, włóczęga; pogardliwa nazwa psa“ (= tulák; pohľadavé pomenovanie psa), alebo ako druhý možný motivant uvádza nemecké meno *Konrad*, ale aj *Kunegunda*. Keby sa aj pripustila iná motivácia priezviska *Kundek* a prípadne aj iných priezvisk s rovnakým základom, nemuseli by sa pokladať za hanlivé napriek tomu, že mohlo ísť aj o motivácie príznakovými významami ako „darebák, sukničkář“ či „ľstivý, prefíkaný človek“. Priezviská prezývkového charakteru tvoria pomerne veľkú skupinu a často poukazovali aj na negatívne vlastnosti svojho nositeľa. Z hľadiska dnešného fungovania priezvisk v komunikácii sa však význam východiskových apelatív a prípadná prvotná (onymická) motivácia, ak je priezvisko priezračné, zväčša nepocituje, z hľadiska fungovania osobného mena je irelevantná. Najmä ak sa východiskové apelatíva v súčasnej slovnej zásobe už nenachádzajú alebo sú na jej okraji, resp. ich významy už nie sú všeobecne známe.

Na druhej strane sa niektoré priezviská prezývkového charakteru môžu považovať za príznakové, aj keď vznikli z neutrálnych slov, a preto sa ich niektorí ich nositelia snažia zmeniť. Pôsobením dynamiky v slovnej zásobe nadobúdali určité apelatíva v priebehu vývoja nové významy, ktoré mohli z neutrálneho slova spraviť štylisticky príznakové, hanlivé, vulgárne slovo, preto sa aj priezviská, ktoré takýto výraz majú vo svojom základe, začali tiež

takto pociťovať. Podľa J. Beneša (1962, s. 17) sú známe prípady z minulosti, keď „nevážené nebo drastické jméno je malou změnou zastřeno“, a dokladá meno mlynára Matiš Čásek, ktorý bol pôvodne Ocásek (1543), a ďalšie príklady: Kunda – *Kunte*, Svinský – *Kynský*, Trouba – *Traube*. O zmene priezvisk v súčasnosti uviedol, že s povolením úradov ľudia odkladajú nepekné (*Halama...*), necudné (*Kunda...*) alebo zahanbujúce priezviská (s. 21). V rámci kapitoly o priezviskách z názvov častí tela napísal, že neslušné priezviská, ak sa príslušné apelatíva zachovali, vymizli vplyvom matrikárov a prianí ich nositeľov, ale v nečeskom prostredí, kam sa Česi dostali dôsledkom vystaňovalectva, sa udržali. Vo viedenskom adresári z r. 1930 našiel napríklad tieto priezviská: *Kunda, Pudelka, Ritka, Perda...*, ale i *Wosserka, Skurwa, Gebák, Gebala, Prasse, Swiniak, Krava, Tele* a i. (Beneš, 1962, s. 227). Hoci pôvod priezviska *Kunda* priamo nevysvetlil, z jeho zaradenia k priezviskám z názvov častí tela možno vyvodiť, že ho videl vo vulgárnom apelatíve *kunda* s významom „ženské prirodzenie“, vysvetľovanom ako možné prevzatie (prostredníctvom stredohornonemeckého *kunt*) z latinského *cunnus*, majúceho rovnaký význam (Rejzek, 2015, s. 355). Ako apelatívum však nie je doložené v slovníkoch starej češtiny ani slovenčiny, ani v nárečových slovníkoch oboch jazykov. Najstaršie doklady (z 19. storočia) sú v Palkovičovom slovníku (Palkowitsch, 1820, s. 703). F. Kott (1878, s. 844) ho uviedol s významom „ženský rodící úd“ s poznámkou „v obec. mluvě“. Zachytilo sa aj v českej *Kartotéke lexikálního archivu (1911 – 1991)*. Podľa J. Rejzka (2015, s. 355) sú najstaršie písomné doklady na tento výraz z 19. storočia. Možno teda iba predpokladať, že sa používalo v takomto význame aj v staršom období. Na Slovensku, kam sa zrejme dostalo z českého jazykového prostredia, je síce známe, ale jeho ojedinelé výskyty v Slovenskom národnom korpuse² potvrdzujú, že sa u nás veľmi nepoužíva, resp. používatelia preferujú skôr iné synonymné vulgarizmy. Nemožno úplne vylúčiť, ako v podstate naznačil aj J. Beneš, že vulgárne apelatívum *kunda* mohlo byť tiež motivantom vzniku rovnako znejúceho priezviska najmä v českom jazykovom prostredí alebo že súčasná podoba priezvisk s týmto základom (*Kund-*) môže používateľovi češtiny alebo slovenčiny uvedené apelatívum konotovať. Na druhej strane, keďže najstaršie doklady apelatíva

² Vo verzii *prim-6.0-public.all* sa ako apelatívum vyskytlo len 5-krát.

kunda sú z 19. stor., možno usudzovať, že predtým sa toto slovo nepoužívalo, a keďže dvojmenná pomenovacia sústava osobných mien bola kodifikovaná v druhej polovici 18. storočia počas jozefinských reforiem (t. j. priezviská sa stali povinne dedičné, takže nové vznikali len výnimočne), súvis priezviska *Kunda*, resp. ostatných priezvisk so základom *Kund-* s apelatívom *kunda* nie je veľmi pravdepodobný.

Záver: Slovenské priezvisko *Kundek* s najväčšou pravdepodobnosťou vzniklo vplyvom nemeckej kolonizácie v spišskej oblasti zo skrátenej podoby pôvodne nemeckého osobného mena *Kunrát*, resp. jeho variantu *Kundrát* s vloženou hláskou *-d-* pomocou slovenskej prípony *-ek*, ktorá je typická aj pre veľkú časť východného Slovenska a poukazuje na príbuzenský vzťah k otcovi. Priezvisko *Kundek* preto z historického či etymologického hľadiska nepokladáme za hanlivé aj napriek tomu, že pôvodné otcovské prímeno mohlo mať východisko aj v iných apelatívach so základom *kund-*, ktoré zvyčajne majú pôvod v nemčine. S vulgárnym slovom *kunda* označujúcim ženské prirodzenie s najväčšou pravdepodobnosťou nemá nič spoločné. Jeho súčasná podoba však môže vyvolávať u používateľov isté konotácie s daným vulgarizmom, preto by sa toto priezvisko mohlo z laického hľadiska považovať za hanlivé aj na Slovensku.

LITERATÚRA

BENEŠ, Josef: O českých příjmeních. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd 1962. 356 s.

BENEŠ, Josef: Německá příjmení u Čechů. 2., upravené vyd. Praha: Agentura Pankrác 2020. 688 s.

ĎURČO, Peter a kol.: Databáza vlastných mien a názvov lokalít na Slovensku. Podklady k projektu Copernicus Programme, projekt COP-58: Onomastica – Copernicus Database [online]. Paris: ELRA 1998. CD ROM. Dostupné na http://www.juls.savba.sk/durco_priezviska.html. [cit. 18. 4. 2025].

Historický slovník slovenského jazyka. 1. – 7. zv. Red. M. Majtán. Bratislava: Veda 1991 – 2008.

Internetowy słownik nazwisk w Polsce (online). Kunda. Dostupné na <https://nazwiska.ijp.pan.pl/haslo/show/name/KUNDA>. [cit. 24. 4. 2025].

KÁLAL, Karol – KÁLAL, Miroslav: Slovenský slovník z literatury aj nářečí (Slovensko-český diferenciální). Banská Bystrica: Vlastným nákladem 1923. 1 012 + 104 s.

Kartotéka lexikálního archivu (1911–1991). Dostupné na <https://psjc.ujc.cas.cz/>. [cit. 18. 4. 2025].

KOTT, František Štěpán: Česko-německý slovník zvláště grammaticko-fraseologický. 1. Praha: Knihtiskárna Josefa Koláře 1878. 1 097 s.

MAJTÁN, Milan: Naše priezviská. 1. vyd. Bratislava: Veda 2014. 196 s. ISBN 978-80-224-1357-2.

MAJTÁN, Milan – POVAŽAJ, Matej: Vyberte si meno pre svoje dieťa. Bratislava: Art Area 1998. 344 s. ISBN 80-88879-48-5.

MOLDANOVÁ, Dobrava: Naše příjmení. 4. vyd. Praha: Agentura Pankrác 2015. 232 s. ISBN 978-80-86781-26-6.

Nemecko-slovenský slovník. Red. M. Čierna. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1986. 966 s.

PALKOWITSCH, Georg: Böhmisch-deutsch-lateinisches Wörterbuch. 1. Prag: Gedruckt in der fürsterzbischöflichen Buchdruckerey Thomas Kubelka 1820. 1 182 s.

REJZEK, Jiří: Český etymologický slovník. 3. vyd. Praha: LEDA 2015. 824 s.

Slovenský národný korpus. Verzia prim-6.0-public.all. Dostupný na <https://korpus.sk/>. [cit. 19. 4. 2025].

Slovník slovenských nářečí. I – III. Red I. Ripka, A. Ferenčíková. Bratislava: Veda 1994 – 2021.

SVOBODA, Jan: Staročeská osobní jména a naše příjmení. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd 1964. 320 s.